

דיני איסור הקפת הראש והזקן

מאת הגאון
רבי יהודה ארי'
הלוי דינר שליט"א
רב בית הכנסת
צא"י דברי שיד
בני ברק

בדיני הקפת פאות הראש והקפת הזקן יש הרבה פרטים, וכמעט כולם הם דינים מדאורייתא. והמציאות היא שכל שאינו יודע מה לעשות יכול בסטייה קטנה לעבור באיסור דאורייתא, ואולי כמה איסורי דאורייתא, ויתכן אולי אפילו כמה מאות ואלפים איסורים מדאורייתא כמו שנראה בתוך הדברים.

קיצור הדינים

- א. שער הראש אפשר להוריד ואפילו בתער.
- ב. פאות הראש מחויב כל אדם להשאירם לכל הפחות באורך 5 מ"מ, ואם מורידם בתער או אפילו במספרים כעין תער היינו שהם צמודים לברש ולא נשאר האורך הנ"ל עובר באיסור. [וזהו לשון 'לא תקיפו' שנאמר בפאות הראש, שאין הדין אמור רק לא להשחית שער הפאות, אלא יש דין להשאירם ושלא להקיף דהיינו כשהוא מוריד שערות הראש שלא לעגל שער הראש, אלא להשאיר הפאות].
- ג. מקום שער הראש מתחיל מפינת המצח בגובה עד פינת אחורי האוזן שאין בו שערות, ועושים הקו בעיגול כלפי מעלה מפינת המצח עד אחורי האוזן.
- ד. מקום הפאות נמשך למטה עד אחר העצם שבאמצע רוחב האוזן, ולכתחילה הורה החזון איש כלשון השולחן ערוך שישאיר עד סוף האוזן ממש, ובכל אותו מקום אין לגזוז השערות בפחות מחמש מ"מ.
- ה. שער הזקן מותר להורידו ואף במספרים כעין תער אבל לא על ידי תער ממש, ולכן להצמיד מספרים על הזקן מותר, אבל במכונת גילוח [ללא הכשר] כשהמגן מאד דק, יש בזה איסור דאורייתא שהרי זה ממש כמו תער, ובמכונת תספורת שיש הבדל ברור ומגן על הסכין מותר ובלבד שלא ילחץ בחוזק על הברש.
- ו. מקום שיער הזקן האסור לא נודע בברור כי רבו בו הדעות בראשונים, וע"כ פסק השו"ע שאין להשחית כל שער הזקן, וכולל גם שער השפם ושער הגרון שאנו מחמירים בכולם שלא להעבירם בתער.

ביאורי ההלכות

איסור הקפה ואיסור השחתה

וכלומר שהקפה פי' שמקיים שער ראשו בצורת עיגול, ואסרה תורה דבר זה שלא לעגל שער הראש ולעשותו בצורת עיגול. ולהמחיש הדבר בציור, הרי זה דומה מרחוק שנראה על ראשו כמין כיפה שמשאיר השערות בצורה עגולה, והוא ממש לאו דלא תקיפו.

ג' מקומות בראש

וקודם שנכנס לפרטים נאמר את כלל הדברים, יש שלש מקומות שער בראש האדם, א. שער הראש ב. שער הפאות ג. שער הזקן, והדינים שיש לכל אחד ואחד הם, ששערות הראש מותר להורידם ואפילו על ידי תער שנשאר כל ראשו לבן ממש.

בתורה נאמר בפרשת קדושים [שמות פרק י"ט פסוק כ"ז] **לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך**. היינו, שיש שני חלקים באיסור הגילוח, יש פאת הראש ויש פאת הזקן, בפאת הראש כתוב לשון הקפה ובפאת הזקן כתוב לשון השחתה. וצריך להבין שינוי הלשון ביניהם, וגם מהו עצם הלשון הקפה שהוא נשמע כהקפת דבר מסוים ומה הוא המוקף כאן. ורש"י עה"ת מפרש **לא תקפו פאת ראשכם. זה המשוה צדעיו לאחוריו אזנו ולפדחתו, ונמצא הקף ראשו עגול סביב, שעל אחוריו אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה.**

וכך הוא לשון השו"ע יו"ד סי' קפ"א סעי' ט', **שיעור הפאה מכנגד שער שעל פדחתו ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם, וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד.** והגר"א שם ס"ק י"ד מביא שהב"י נסתפק בכמות השערות שיגזוז ויעבור בהם, אם הוא כדעת רש"י שעובר רק בגזיזת כל השערות, או שעובר בכל ב' שערות כדעת הראשונים, והעלה דכיון שהוא ספק דאורייתא יש לזהר שבכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד.

ונמצא לדינא שהתולש ב' שערות במקום שער הפאות עובר בלאו מן התורה, ואף בשערה אחת כבר הוא עובר באיסור חצי שיעור, וזה משום שכל שער שהוא מוריד במקום זה הרי הוא מעגל את שער הראש, ואף אם לא עיגל לגמרי סוף סוף הרי הוא מתחיל בעיגול.

סוף מקום שיעור הפאות מלמטה

ונתבאר שיעור המקום שבו מתחיל שער הפאות ונגמר שער הראש, ועתה עלינו לבאר המקום שמסתיים שער הפאות ומתחיל שער הזקן, כי מקום שער הפאות מגיע עד המקום הנחשב שבו מתחיל שער הזקן ולענין מקום שער הזקן הנה תנן במתני' מכות ד"כ ע"א **על הזקן שתים מכאן ושתיים מכאן ואחת מלמטה** ופירש"י **חמש פאות יש לו לזקן אחד למטה מן האוזן מקום שלחי התחתון יוצא ומתפרד שם ושם נקרא פאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ששם מתחלת הזקן וכל מה שלמעלה עד הצידעא בכלל פאת הראש היא.** וביאור דבריו, שהלחי התחתון זה הלחי שיוצא מתחת הפה, והוא מתפרד בגבהו וניכר בעצם שבולט לחוץ כדברי רש"י, ומקום הפאות מלמעלה שהזכרנו לעיל נמשך עד אותו מקום.

והנה לנו אין מקום זה ניכר ואינו גלוי לעין כי העור מסתיר כל צורת הלחי הפנימית, אבל אפשר לראות באמצע האוזן שיש עצם בולט לכיוון העין, ומתחת העצם הזה מתחיל שער הזקן, ואילו ממקום הפאות למעלה עד אחר העצם הזה הוא מקום שער הפאות, שאסור לגזוז בו אפילו שערה אחת ואפילו במספרים כמשנ"ת.

ואף שהזכרנו שהוא אחר מקום העצם באמצע האוזן, הנה בלשון השולחן ערוך שם סעי' ט' נאמר, שיעור הפאה מכנגד שער שעל פדחתו **ועד למטה מן האוזן** וכו', ולשון למטה מן האוזן משמע קצת בסוף האוזן ממש, ולדברי רש"י זהו רק עד סוף גובה האוזן במקום העצם וכנ"ל. ובאמת בארחות רבינו החזו"א זיע"א מביא משמו שמקום הפאות הוא עד מקום חיבורו של האוזן ללחי והוא סוף האוזן, ולדבריו הוא כמשמעות לשון השולחן ערוך שדין מקום פאות הוא עד סוף האוזן. ופעם שאלתי את פי רבינו הגאון רבי נסים קרליץ שליט"א, ואמר לי שמעיקר הדין הוא כדברי רש"י ששיעור מקום האיסור בפאות הראש הוא עד העצם הבאה באמצע האוזן בסוף גובהה, אבל לכתחילה יש לזהר עד סוף האוזן ממש שהוא חיבור האוזן ללחי.

ושערות הזקן דומה קצת לראש שמוותר להוריד כל השערות ואפ"י אם לא נשאר כלום, אבל אסור לעשות את זה בתער רק במספרים כעין תער. ואילו בפאות הראש שהם עומדים בין שער הראש לשער הזקן יש דין מיוחד שצריך להשאיר אותם, כי האיסור הוא כמו שנתבאר שלא לעגל שער הראש, ואם יוריד הפאות הרי הוא עושה בזה את שער הראש עגול, ולכן אסור לקצוץ פאות הראש אף שלא בתער.

ואמנם צריך לדעת עד כמה יש להשאירם, כי בודאי אין צריך שישארו ארוכות עד סוף רגליו, ויבואר בהמשך הדברים בס"ד. אבל עיקר הדין הנאמר בהם הוא שלא לקצצם בין בתער ובין במספרים כדי שלא להגיע לידי הקפת שער הראש. ונמצא ששער הראש אפשר להורידו לגמרי ואף על ידי תער, ושער הזקן אפשר להוריד אבל לא על ידי תער, ושער הפאות מחויב להשאירם ולא להורידם בין בתער ובין במספרים.

תחילת מקום שיעור הפאות מלמעלה ומתיחת הקו בעיגול

ועתה עלינו לבאר מקום שער הראש ומקום שער הפאות ומקום שער הזקן, והוא מבואר ברש"י עה"ת כאן, אבל יותר הוא מפורש ברש"י מכות ד"כ ע"ב שם נאמר **תנו רבנן פאת ראשו סוף ראשו, ואיזהו סוף ראשו זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו.** ופירש"י, **אחורי אזנו אין שיעור כלום, וכך במצחו אין שיעור כלום, אבל בצדעיו שבאמצע יש שיעור, ואם הוא משוה ונוטל כל השיער שבצדעיו למדת אחורי אזנו ופדחתו זהו מקיף סוף הראש.** ולמדנו ברש"י מהיכן מתחיל הפאות שהוא מהפדחת לאחורי אזנו, דהיינו שממקום פינה הגבוהה במצח [בעודו צעיר לימים שלא נשרו שערות בראשו] מותחים קו ישר למקום אחורי אזנו היכן שאין בו שערות במקום הגבוה ביותר, והוא המקום שבו מתחילים פאות הראש שיש לשמרם ולא לגוזזם, והגוזזם אפילו במספרים עובר באיסור דאורייתא של הקפת פאות הראש.

ומה שאמרנו שמוותחים קו ישר מהמצח למקום הגבוה שאחורי אזנו, הנה בארחות רבינו החזו"א איש זיע"א מביא וכן הוא בבית לחם יהודה על גליון השו"ע שאין מחשבים את הקו בצורה ישירה רק בדרך עיגול, דהיינו שמטים מהמצח כלפי מעלה בדרך עיגול עד מקום הגבוה שאחורי אזנו, וכל מה שמתחת אותו קו עגול הוא בכלל פאות הראש שאסור לגזוז ממנו אף במספרים, ובאותו מקום עובר איסור לדינא על כל שער ושער שיגזוז ממקום זה כמו שנתבאר.

כמה שערות יגזוז ויעבור באיסור

ולענין השאלה כמה שערות יגזוז ויעבור באיסור מצינו שלש שיטות בראשונים, כי ברש"י הנזכר מבואר שעובר בלאו כשמיישר כל שורת פאות הראש, ואם אינו נוטל הכל אינו עובר. ודעת הרמב"ם [פי"ב מהל' ע"ז ה"ו] שאם השאיר מ' שערות כבר אינו עובר, ופחות מכך עובר. ודעת שאר ראשונים וכן פסק השו"ע לדינא שבכל ב' שערות שנוטל ממקום שער הפאות עובר באיסור, ואם נוטל שערה אחת הרי זה חצי שיעור ויש בו איסור תורה של חצי שיעור.

שיעור אורך שיעור הפאות

ושיעור אורך השיער שצריך להשאיר בשיער הפאות, הנה לשון השולחן ערוך שם סעי' א' פאות הראש הם שתים סוף הראש הוא מקום חיבורו ללחי מימין ומשמאל, ושם בסעי' ג' אינו חייב אלא בתער, ויש אוסרים במספרים כעין תער, ויש לחוש לדבריהם. והש"ך שם סק"ב ביאר דמספרים כעין תער היינו שגוזז במספרים סמוך לבשר, ושיעור סמוך לבשר העלו הפוסקים שהוא בערך חמש מ"מ, וזה במכונות המצויות בידינו לתספורת מספר 2 או מספר 3 תלוי בסוגי המכונות. נמצא לנו שהגוזז עם מספרים סמוך לעור בכל אותו מקום שנתבאר שהוא חשוב שיער הפאות, הרי על כל שיער אחד הוא כבר עובר באיסור חצי שיעור, ובכל שתי שערות הוא חייב מלקות וכנזכר. והדבר נוגע מאד לאלו המגלחים זקנם, ובמקום הפאות הם מיישרים השיער [הנקרא פטי"ם בלע"ז] כשבתחתית אותו מקום הם מגלחים לגמרי, וכל שיער אחד שיטלו סמוך לעור במקום שער הפאות הרי הם עוברים באיסור הקפת הראש. וכיצא בדבר יש להזהר לכל מי שמספר שער ראשו ללא מספר או במספר 1 או אפ' מי שגוזז לבסוף במספרים, שיזהר מאד בקציצת השיער מאחורי אזנו ופדחתו סמוך לשיער הפאות. ואם נבוא חשבון כמה יהא מספר הלאוין לזה שאינו משגיח בדבר ומוריד השערות סמוך לבשר באותו מקום, הלא הוא מגיע לאלפים ורבבות, כי כידוע מבעלי המדע שבראש האדם הממוצע בצעירותו ישנם בין ק"כ אלפי שערות לק"נ אלפי שערות, ומכאן יש לחשב כמה אלפי שערות ישנם בכל אותו מקום שהוא מקום שער הפאות, והעובר בכך הרי הוא חוטא ועובר בלאוין לאלפים ולרבבות ד' ישמרנו.

ויש להזהיר עוד לאותם אנשים המגלחים זקנם, שאף אם הוא מגלח זקנו במכונת תספורת שבזה הוא מחמיר לענין הזקן, אבל אינו מועיל לענין פאות הראש, כי שם צריך להשאירם לכל הפחות באורך חמש מ"מ, ובמכונת תספורת ללא מספר לא ישאר כשיעור זה, על כן עליו להזהר מאד מאד בשמירת כל מקום פאות הראש שלא לגלח שם כלל וכלל.

שיעור רוחב מקום הפאות

ואם צמח שער הפאות לכיוון הלחי והרחיב הרבה, הנה לשון השולחן ערוך בסעי' ט' שהזכרנו לעיל, וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד. והרי מבואר שגם במקום המתרחב אין ליגע. אבל אין הכונה בזה אלא עד מקום שמתעגל הלחי לצד הפנים, ומשעה שמתעגל הברש לצד הפנים כבר הוא מכלל הלחיים ואינו שער הפאות. ודבר זה נוגע הרבה לאלו המגלחים זקנם, ובמקום שער הפאות הם בודאי משאירים כדין שיהא באורך חמש מ"מ לכה"פ וכנזכר לעיל, ואם באופן שהשער מתרחב למטה בתחתית האוזן הם רוצים ליישר הפאות שיעמדו בצורה ישרה הרי דבר זה אסור כל שאינו לצד הפנים, כי כל רוחב צד האוזן לא תגע בו יד, והוא נחשב מקום פאות הראש.

בקל עלול ליכשל ואחד המקיף ואחד הניקף לוקה

ומכאן תוכחה גלויה לאנשים ההולכים להסתפר אצל הספר, והספר הלא כל עמלו ליפות עבודתו, וכשהוא מוריד באותו מקום הנחשב לשיער הפאות, הרי בין מצד אחורי האוזן ובין מצד המצח בכל שער שהוא מוריד הוא עובר איסור, וכל שהספר לא למד הלכות אלו כמעט שלא שייך שלא יכשל בדבר זה. הייתי נוכח בשעה שבא חתן ביום חופתו אצל הספר, ויפה עצמו בצורה גלויה שהשאיר מקום הפאות בקו ישר ומיד מאחורי אזנו כבר גילח הכל סמוך לבשר, והלא בדבר זה נכשל בהרבה הרבה איסורי תורה ללא שימת לב, והיאך יזכה לסייעתא דשמיא הדרושה לו במיוחד ליום גדול זה יום חתונתו.

ואם יבוא מאן דהו ויטען שאין כל זה נוגע לכל אדם רק לספרים המספרים, שהם צריכים להזהר כדי שלא יספרו ויעברו באיסור, אבל הבאים אצלם להסתפר אינם עושים כלום. התשובה לדבריו תהיה מהמבואר בגמ' מכות ד"כ שם שאמרו תני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואחד הניקף לוקה. דהיינו שיש לאו על המקיף ולא על הניקף, ואם ראובן מספר את שמעון שניהם עוברים באיסור ושניהם לוקים, ונפסק כן בשו"ע סעי' ד' ז"ל, גם הניקף חייב אם סייע בדבר שמטה עצמו אליו להקיפו, אבל איסורא איכא אע"פ שלא סייע, לפיכך אסור להיות ניקף אפילו ע"י עובד כוכבים. ואדם המקיף עצמו עובר בב' איסורים. נמצא שכל הענין הזה נוגע לכל אדם הנכנס אצל הספר להסתפר, שעליו להשגיח היטב שלא יבוא לידי איסור, ואם נוגע הספר במקומות אלו ומוריד שערות הרי על כל ב' שערות עוברים שניהם בלאו דאורייתא.

בתשובות הגרע"א [קמא סי' צ"ו] מובא מעשה בבחור שקידש בתולה בפני שני עדים ובא אחד ואמר שעד אחד מהעדים פסול הוא כי הוא יושב אצל הגוי וספרו בתער, והרי אחד המקיף ואחד הניקף עוברים בלאו דלא תקיפו, ודן רע"א דיש לפסול העד אף שאין נפסל אלא בעובר על ידי מעשה ולא ראו שעשה מעשה בגילוח, כי הרי צריך הוא להניע את עצמו בעת שהגוי הערל מספר אותו, ויעו"ש בדבריו שדן אם נחשב זה למעשה בעבירת הלאו שילקה עי"ז ויפסל לעדות או לא. אבל למדנו בדבריו את חומר הענין, שבדבר זה שהוא רק מסייע את הספר כבר נעשה האדם רשע, ואפשר שאף הוא נפסל לעדות ר"ל.

גדר איסור השחתת הזקן בתער

ועתה נדבר מהנוגע לשיער הזקן. הנה בזה לשון התורה, ולא תשחית את פאת זקנך. ובגמ' מכות דף כ"א תנו רבנן ופאת זקנם לא יגלחו. יכול אפילו גלחו במספרים יהא חייב ת"ל לא תשחית, אי לא תשחית יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב ת"ל לא יגלחו, הא כיצד גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער. וכלומר שלשון לא תשחית מלמד שאין איסור במספרים כי השחתה היא רק כשהוא מורידם לגמרי, ועדין הייתי אומר שאפילו במלקט ורהיטני יהא חייב [היינו כשהוציאם עם מה שאנו קוראים פינצט'ה בלע"ז], ת"ל לא יגלחו שאין אסור אלא

בכל מקום שהוא, ואף השפם מעל הפה הרי הוא בכלל זה שאין להעביר בו תער, וכמו שכתב הט"ז סק"ג, ז"ל, **בכלל זה גם השפה העליונה שלדעת רבינו חננאל בטור שני גבולי השפה הם מהפאות.** וכן בשער הגרון מתחת יש להזהר, שאנו מחמירים בכל המקומות שאף הם נכנסו בכלל שער הזקן.

חומר שיער הפאות משיער הזקן ודין סירוק הפאות

ויש לזכור החומר בשער הפאות, שדינם חמור לאסור אף במספרים כעין תער דהיינו כל שאינם משאירות באורך השיער לכה"פ חמש מ"מ, ואצ"ל שאסור בתער, וכן אסור גם בדרך השחתה שלא בגילוח. כי עיקר הדין האמור בהם הוא שלא להקיף הראש דהיינו שלא לייצר שיער הראש בעיגול, וזה בכל אופן שאינו מקיים את שער הפאות שיהיו לכל הפחות באורך חמש מ"מ.

וללמוד על חומר הדבר נוכל לראות בדברי רע"א ששאל את חתנו החתם סופר איך אנו מסרקים את פאות הראש בימות החול, והלא בשבת הוא אסור כי הוי פסיק רישיה שיתלוש שערות, ובנזיר אסור כי הוי פסיק רישיה שיתלוש שערות, ויהא אסור מטעם זה בשיער הפאות כל הימים שהרי הוא ודאי תולש שערות, ולענין שיער הפאות הוא אסור אף כשתולש כיון שהאיסור הוא בהקפה, וגם כשהוא תולש הרי הוא מקיף שער הראש. והחת"ס כתב שלא ראינו שהחמירו בזה, ועל כן טרח שם ליישב שאין בדבר פקפוק כי הם שערות חלשות ועוד טעמים, יעו"ש, והובא כ"ז בפתחי תשובה סק"ג.

רואים אנו מכאן לרוב החומר באיסור גזיזת פאות הראש, **ועל כן מי שהולך אצל הספר ואין הספר יודע ההלכות לא ימלט שלא יכשל, כי במספרים שהוא גוזז בכל איזור שיער הפאות, הרי בכל שיער הוא עובר איסור, ובב' שערות הוא כבר לאו למלקות הן למקיף והן לניקף, ומי הוא הרוצה לקבל אחריות בדבר.**

בגילוח שיש בו השחתה והיינו בתער.

ומבואר שהאיסור בגילוח הזקן נאמר רק בתער, ואילו במספרים אינו עובר איסור. וגדר ההבדל בין תער למספרים הוא, שבמספרים בא הסכין כנגד סכין אחר, ובתער בא סכין התער כנגד הבשר והעור. ומכאן נלמד שכל שהסכין בא כנגד הבשר הרי הוא אסור, ואם אינו בא נגד הבשר רק נגד סכין אחר מותר. ולכן הגוזז זקנו במספרים אפילו אם יצמידם לבשר בכל כחו מותר, כי כל שאין הסכין חותך נגד הבשר רק נגד סכין אחר מותר.

מקום שער הזקן האסור בגילוח

ונבוא עתה לבאר המקומות האסורים בזקן, הנה במשנה במכות שם אמרו, **על הזקן שתים מכאן ושתיים מכאן ואחת מלמטה.** ואמרו בגמ', **מחוי רב ששת בין פירקי דדיקנא.** ולא נתפרש לנו בגמ' המקום המדויק, אבל בדברי הראשונים נאמרו בזה הרבה שיטות, עד שיש כעשר שיטות ויותר בפירוט המקומות האסורים בתער, יש שקבעו שהוא מעל הפה ויש שאמרו שהוא מתחת הפה, יש שאמרו מן הצדדים למעלה ויש שאמרו למטה, ונמצא שכמעט כל מקום בשער הזקן יש בו דעות לאיסור.

ולדינא כתב השו"ע בסעי' י"א **פאת הזקן הם חמש ורבו בהם הדעות, לפיכך ירא שמים יצא את כולם ולא יעביר תער על כל זקנו.** ושמעתי פעם להוסיף, כי מי שאינו ירא שמים ודאי יש לו להזהר בכל שטח הזקן, שהרי אינו יודע מקומות האיסור, והשו"ע חידש שגם ירא שמים שילמד הסוגיות היטב וידע כל הדעות והשיטות, ואחר לימודו ימצא מקום מסוים שבו נראה לו שהוא מותר לכו"ע, גם הוא לא יעשה כן, שמא אינו בקי עד סוף הדעות, ולכן למעשה לא יעביר תער על כל זקנו.

וכן נוקטים אנו למעשה שאין להעביר תער על כל שער הזקן

סיכום הדברים

הנה כל דברינו אינם אלא ראשי פרקים לקבל מושגים ולזכור הלכות אלו, ודברים אלו נוגעים בכל זמן הן בשער הפאות והן בשער הזקן, ויש גם לעזור אחרים לשימת לב על הדבר הזה, כי מצוי אנשים שאינם יודעים גבולות האיסורים, ומחמת חסרון הידיעה הם נכשלים באיסורים רבים, והמוכיח לאחרים הוא מקיים מצוה דאורייתא להצילו ולהפרישו מאיסור. ויהי רצון שבזכות הזהירות והחיזוק שנעשה לקיום דינים אלו, נזכה לגאולה שלימה ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים, ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות במהרה בימינו אמן ואמן.

